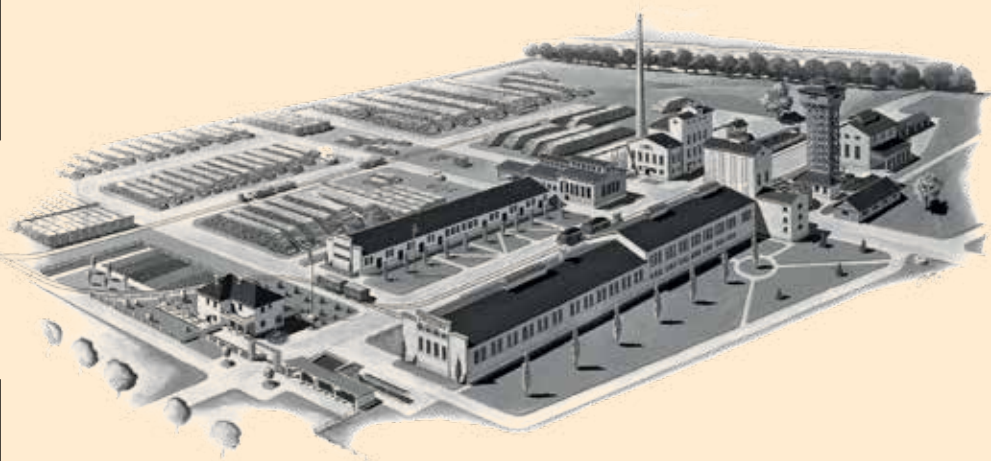

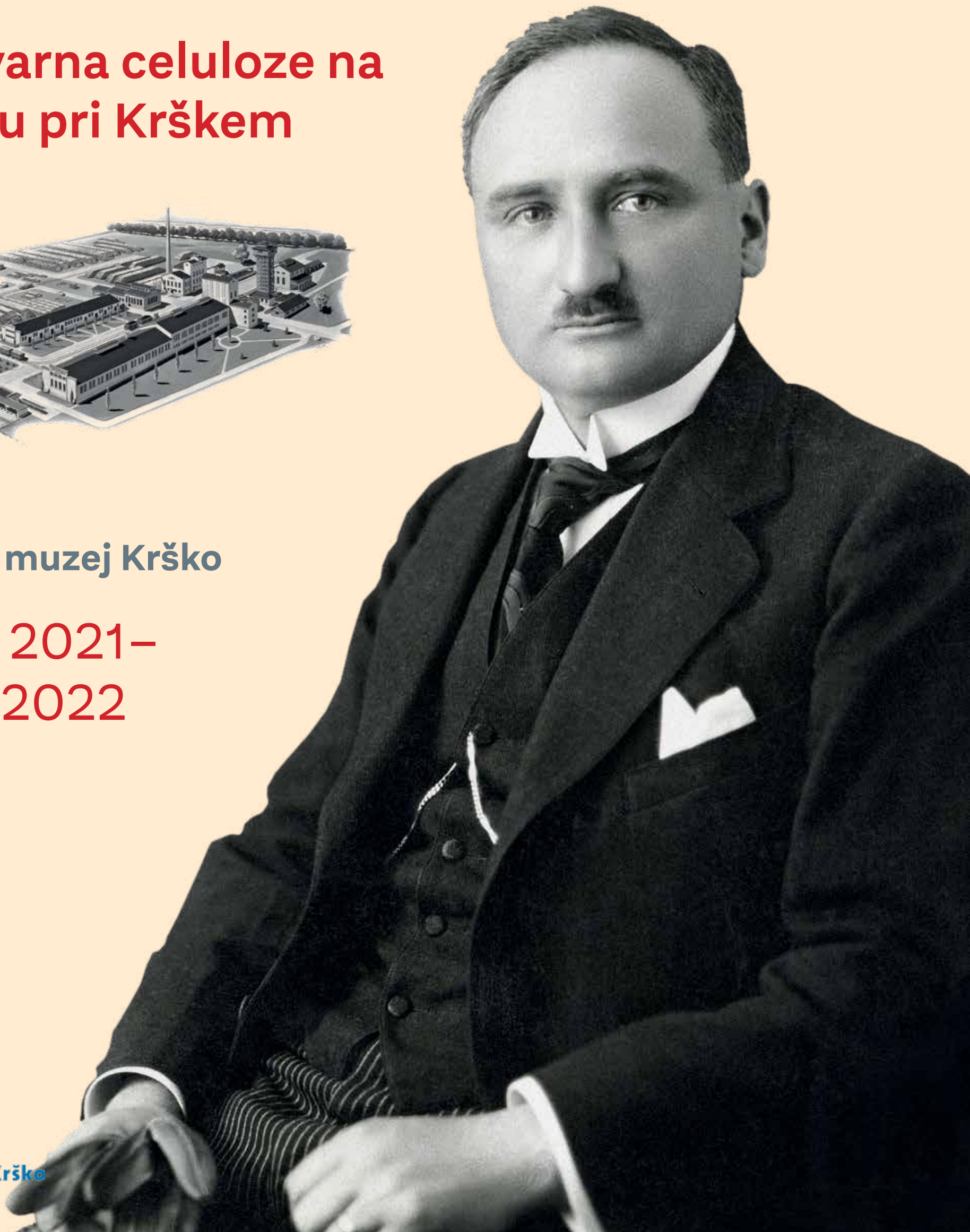
FRAN BONAČ

in tovarna celuloze na
Vidmu pri Krškem

Mestni muzej Krško

19. 6. 2021–
8. 11. 2022

Industrializacija v slovenskem prostoru konec 19. stoletja

Prostor današnje Slovenije sodi med tista območja habsburške monarhije, ki ga je gospodarski vzpon konec 19. stoletja zaobšel. Kljub temu da se je zaradi razvoja prometa izboljšala mobilnost in so se s tem povečale možnosti zaposlovanja v industriji in obrti v mestih, so takratna slovenska ozemlja ostala gospodarsko pasivnejši del monarhije, ki je precej zaostajal za razvitemi deli Avstrije in zlasti Češke. Leta 1910 je na podeželju še vedno živelo 67 odstotkov prebivalcev slovenskih dežel. Že v 19. stoletju se je prostor praznil zaradi izseljevanja, ki je na Kranjskem nato doseglo višek v letih 1900–1910. Propadanje obrtnih dejavnosti, ki se je začelo sredi

stoletja, se je do konca stoletja zaustavilo, so pa preživel tisti, ki so se modernizirali in prilagodili industrijski konkurenci.

Kljub zapisanemu pa lahko tudi na našem ozemlju zaznamo rast industrijskih in obrtnih dejavnosti, predvsem železarstva, rudarstva, kovinske in lesnoprredelovalne industrije, industrije gradbenega materiala ter prehranske in kemične industrije, kamor umeščamo tudi tovarne celuloze in papirja.

Največja podjetja in delniške družbe so bili v rokah tujega kapitala. Prva uspešna finanč-

na ustanova v slovenski lasti je bila leta 1900 ustanovljena Ljubljanska kreditna banka. Po desetletju sta ji sledili Mestna hranilnica Ljubljana in Kranjska deželna banka. Leta 1895 je bila ustanovljena Ljudska posojilnica, pet let pozneje pa Vzajemna zavarovalnica. (Povzeto po Vodopivec 2010, 123–129.)

Z razpadom monarhije se je položaj slovenskih dežel močno spremenil. Iz slabo razvitega obrobnegega prostora Avstro-Ogrske so naše dežele postale tehnološko in industrijsko najrazvitejši del nove države Kraljevine SHS.

Če so podjetniški zametki družine Bonač začeli obotavljivo nastajati že v avstro-ogrski monarhiji, pa je bil Fran Bonač tisti družinski član, ki je znal izkoristiti gospodarski vzpon v novi državi in ustvariti družinski papirniški imperij. In ta, kot je leta 1961 zapisal v svojih spominih: »[...] prinaša slovenskemu ljudstvu veliko korist in povzdiguje tudi slovensko papirno industrijo na veliko višino.« Bonačeva podjetja so dejansko »predstavljala pravi kombinat, od surovin do končnih izdelkov z vračanjem papirnih odpadkov v primarno proizvodnjo« (Medved 2017: 198).

»Vse moje življenje je bilo posvečeno delu«¹

Družina Bonač pred 1892; od leve proti desni mati Marija, hčerka Lia, oče Janez ter sinovi Ivan, Vinko in Fran. Arhiv družine Volk.

Nadporočnik Fran Bonač z bronasto vojaško zaslužno medaljo na traku vojaškega zaslužnega križca in Jubilejno spomenico 1908. Foto August Berthold Ljubljana. Arhiv družine Pehani.

Ob mostu čez Sočo, 23. maj 1915; štab bataljona 152, poročnik F. Bonač. Arhiv družine Volk.

Fran Bonač, petdeseta leta (?). Arhiv družine Volk.

V Zagrebu, 15. maj 1937. Arhiv družine Volk.

Z zaposlenimi v knjigovoznici, 23. marec 1961. Arhiv družine Volk.

Zapis na hrbtni strani fotografije je datiran 23. decembra 1960; mesec pred tem, 8. novembra, je Bonač praznoval 80. let. Arhiv družine Pehani.

Fran Bonač se je 8. novembra 1880 rodil kot drugi od petih otrok znanega ljubljanskega knjigoveza Janeza (Ivana) Bonača in njegove žene Marije, roj. Samec. V času Franovega rojstva je bil oče, kot piše Bonač v spominih,² še delovodja v ljubljanski knjigovoznici Kleinmayer & Bamberg. Leta 1883 je z osamosvojitvijo postavil temelje mogočnemu družinskemu podjetju; njegov naslednik ga je gradil v desetletjih do začetka druge svetovne vojne.

dejavno pa se je vključeval tudi v druge sfere takratnega političnega, poslovnega in kulturnega življenja. Ob tem ne smemo zamenjati njegove socialne plati, ki se je kazala v urejenih delovnih razmerah v tovarnah, še bolj pa z različnimi oblikami dobrotelosti; pomemben del so bile tudi podpore umetnikom.⁴

Veliki donaciji je, kot kažejo zapisi v muzejski dokumentaciji⁵ Posavskega muzeja Brežice, od Frana Bonača prejel tudi leta 1940 ustanovljeni Mestni muzej Krško.

Dne 24. avgusta 1945 je bil Fran Bonač skupaj z Josipom Costaperarijem, Ivanom Ogričinom in dr. Cirilom Pavlinom obsojen pred Izrednim vojaškim sodiščem ljubljanskega vojnega področja. Na istem procesu je bila v korist države odrejena tudi zaplemba Bonačevega premoženja in premoženja pravnih oseb »Ljubljanski velesjem« d. z. o. z. v Ljubljani in »Celuloza« d. z. o. z. Videm ob Savi. Višje sodišče je 3. septembra 1945 Bonača oprostito zaporne kazni.⁶

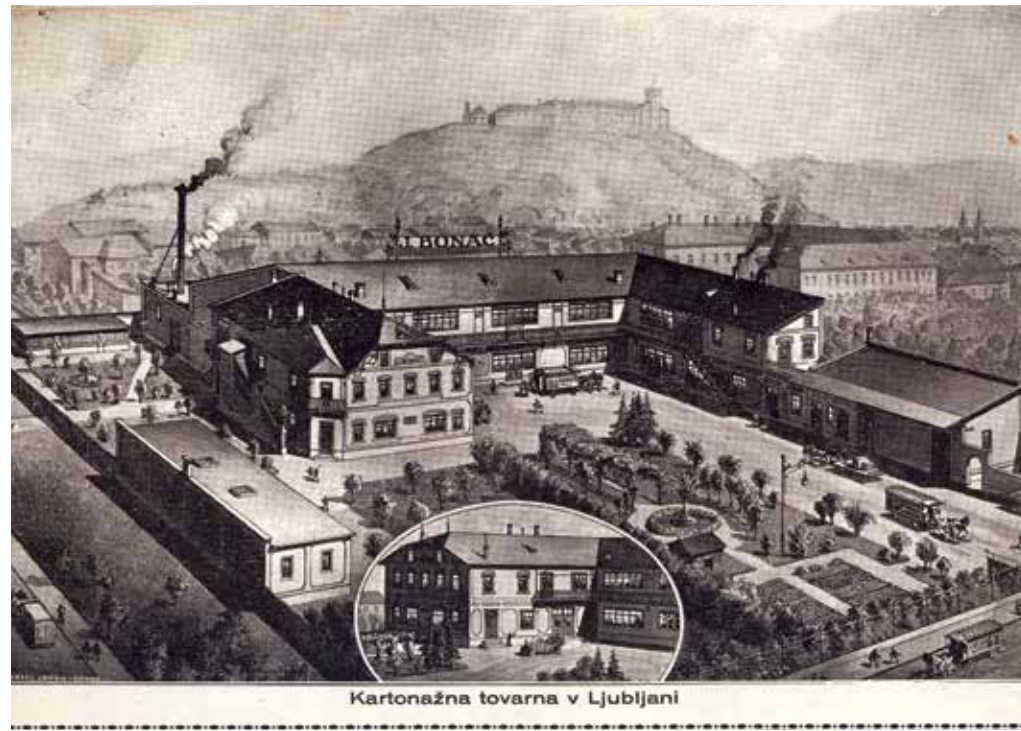
Življenje je nadaljeval kot delavec v nekdanji očetovi knjigovoznici. In njegovo pobudo jo

Fran Bonač na Bledu, trideseta leta. Arhiv družine Volk.

Družina Bonač in razvoj papirne industrije

Kartonažna tovarna v Ljubljani. Sitotisk na lepenki. Arhiv družine Volk.

Brilly, I. Bonač sin, Tvorница papirja Količevo - Domžale, 1940. Reprodukcija s fotografije na steklu (dagerotipija). Original hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana.

Fran Bonač je med šolanjem v nemški Geri, ki je bilo primarno usmerjeno v knjigovestvo, dobil vpogled tudi v proizvodnjo kartonaže. Z očetom sta leta 1906 najela kredit pri Kmetiski posojilnici in zgradila kartonažno tovarno. Po dveh letih je oče zadržal knjigovestvo, ki se je še naprej imenovalo Ivan Bonač, sinu pa je v osebno last prepustil kartonažo, ki je delo nadaljevala pod nazivom Ljubljanska kartonažna in papirna industrija I. Bonač sin.⁷

Iz zapisanega je že razpoznaven zametek Bonačevega vizionarstva, s katerim je dopolnjeval in gradil svoje tovarne. Leta 1913 je s ciljem, da postavi obrat za specialno lepenko in razširi svojo ponudbo, na reki Bistrici kupil stari mlin koliškega kmeta Hočevarja.⁸ Velika vojna je ambicioznega podjetnika zaustavila, a v popolnoma spremenjenih poveljnih razmerah in v novem državnem okviru je Bonač zelo dobro prepoznal poslovne priložnosti. Že leta 1919 je postal glavni delničar tovarne lepenke v Ceršaku (*Enciklopedija* 1997: 326), nato pa nadaljeval pred vojno začrtno vizijo in na Količevem postavil novo tovarno specialne lepenke. Ta je leta 1920⁹ začela proizvajati belo, sivo, rjavo in barvasto lepenko, pozneje so proizvodnjo razširili še na fine, tanke papirje, ki jih je na jugoslovanskem trgu primanjkovalo, kot tudi debelejšje in servietne

papirje ter staničevino za obveze. Leta 1928 so proizvodnjo dodatno razširili še s kartonom. Ob tem se je povečevalo tudi število poslopij, kompleks ljubljanske kartonažne tovarne in papirne industrije I. Bonač sin¹⁰ je postajal vedno večji.

Ob tovarni je Bonač skrbel tudi za zaposlene. »Vzpostavil je delavsko menzo in na Količevem je nastalo celo naselje. (Medved 2017: 198) Kljub izraženemu socialnemu čutu pa je bila leta 1935 v tovarni dolgotrajna stavka,¹¹ ki se je v svojih spominih, razumljivo, spominja z grenkobo.

S polovičnim deležem v leta 1937 ustanovljeni zagrebški kartonažni tovarni Dvoraček & drug d. d. je poskrbel za stalnega odjemalca količevske proizvodnje papirja in kartona, hkrati pa je že delal prve korake k zapolnitvi zadnje vrzeli v celoviti papirničarski zgodbi – proizvodnji celuloze.

V spominih je slikovito zapisal: »Vedno sem bil bankam dolžan, vtem ko sem svoje prihranke sprti investiral v nove stroje, stavbe in material [...]. Lahko bi imel udobno in mirno življenje, da sem že leta 1925 prenehal z razvojem in ostal pri svoji kartonaži in mali tovarnici za lepenko, ne bi pa izpolnil poslanstvo, ki mi ga je usoda namenila.«

Ljubljanski velesjem, revija slovenskega gospodarskega življenja in ustvarjanja¹²

Fran Bonač je bil leta 1920 med soustanovitelji ljubljanskega velesjema in kar dvajset let tudi njegov predsednik. Velesjem je z leti, kot je poudaril v nagovoru 11. manifestacije 30. maja 1931, »postala tradicija [...], ki naj podčrta globoki pomen teh najjačjih manifestacij jugoslovenskega gospodarskega življenja.« (*Jugoslovan* 1931: 5)

Ureditev razstavišča ob tedanji Gosposvet-ski cesti pod Cekinovim gradom in na njem stoječe velesjemске razstavne paviljone je v letih 1920/1921 projektiral arhitekt Josip Costaperaria.

Pokrovitelj ljubljanskega velesjema kralj Aleksander v spremstvu Frana Bonača in ravnatelja velesjema Milana Dularja, 1921. Foto Anton Uršič, Ljubljana. Arhiv družine Volk.

Ljubljanski velesjem, slavnostni nagovor predsednika Frana Bonača, 1921(?). Foto neznan. Arhiv družine Volk.

Do leta 1924 so bile jeseni le vzorčne razstave, nato pa sta bili vsako leto dve prireditvi: spomladni vzorčni sejem ter jeseni kulturna in gospodarska razstava, imenovana Ljubljana in jeseni. Obe sta bili mednarodni, v dveh desetletjih je bilo od več kot 12.000 razstavljavcev okrog 3000 tujih.¹³

Z velesjemom je Ljubljana še okrepila svojo trgovinsko vlogo in se uvrstila med tedaj redka velesjemska mesta. Tako je bil ljubljanski velesjem tudi eden izmed dvajsetih ustanoviteljev Mednarodne zveze sejmov (UFI) aprila 1925 v Milanu.¹⁴

Ljubljanski velesjem, 1939. Foto neznan. Hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

OPOMBE

¹ Bonač 1955: 10.
² Prav tam: 2.

³ Frana Bonača uvrščamo med ok. 50 najpomembnejših lastnikov in direktorjev okoli 20 industrijskih in trgovskih podjetij ter bank (Lazarevič 2019: 123).

⁴ Omenimo lahko Riharda Jakopiča, morda tudi avtorja Bonačevega portreta vana Vaupotiča (olje na platnu, 130 x 90 cm, hrani Narodna galerija, inv. št. NG S 1753).

⁵ V Računski knjigi iz leta 1940 je na strani 13 pod zaporednimi številkami 54 in 64 zabeležen industrialca Fran Bonač, ki je 8. in 15. aprila 1940 muzeju daroval 1000 in 3600 din. Druga donacija je bila namenjena nakupu portretov družine Moscon. (Hrani Posavski muzej Brežice.)

⁶ ZAL LJU 522, spis 409, dok. št. 191/45.

⁷ Zapis naziva podjetja varira in v dokumentih zasledimo tako J. Bonač sin kot tudi I. Bonač sin. V besedilu uporabljeni zapisi sledijo vsakokratni dikciji uporabljenega vira.

⁸ Ljubo Milič, Papirnica Količevo 1920–1975. V: *Tri obletnice papirnice Količevo* 1920, 1935, 1950, str. 79.

⁹ Letnico navaja F. Bonač v svojih spominih. V Izpisku iz trgovskega registra C pri Okrožnem kot trgovinskem sodišču v Ljubljani pa je pod tek. št. 744/4 dne 26. oktobra 1923 vpis količevske podružnice ljubljanske kartonažne tovarne J. Bonač sin. (ZAL LJU 133, spis 244)

¹⁰ Ohranjeni notarski zapis (ZAL LJU 93, spis 46, dok. št. 317/41) kaže, da se je 17. junija 1941 tovarna preimenovala v industrijo papirja in kartonaže J. Bonač sin Ljubljana.

¹¹ V zborniku *Tri obletnice Papirnice Količevo* 1920, 1935, 1950 je stavkoven dogajanje opisal dr. Miroslav Stiplošek.

¹² *Iustriarini Slovenec*, 27. junij 1926, str. 205.

¹³ <https://www.vzajemnost.si/clanek/174094/z-velesjemom-ljubljana-se-okrepila-svojo-trgovinsko-vlogo/> (3. 5. 2021).

¹⁴ UFI (Union of International Fairs) je 15. aprila 1925 v Milanu ustanovilo dvajset vodilnih evropskih sejmov: Bordeaux, Bruselj, Budimpešta, Dunaj, Köln, Gdansk, Frankfurt na Majni, Leipzig, Milano (ob vključitvi Reichenberg), Ljubljana, Luvov, Lyon, Liberec, Nižnji Novgorod, Padova, Pariz,

Praga, Utrecht, Valencia in Zagreb. Kot nepolitična mednarodna organizacija je bil UFI skladno s francosko zakonodajo ustanovljen že leta 1901. Konec 20. stoletja se je UFI iz organizacije, ki je zastopala predvsem evropske interese, postopoma razvil v globalno združenje. (Vir: <https://www.ufi.org/about/ufi-history/>) (27. 5. 2021)

¹⁵ Osnovna glavnica podjetja »Celuloza« d. z. o. z. je bila 2.000.000 din, Fran Bonač je imel 75-odstotni delež (1.500.000 din), 5-odstotna deleža sta imeli hčerka Marija, por. Pehani, in sestra Lia, por. Pothorn (po 100.000 din), kot deležnik pa je bila s 15 odstotki vključena še Jugoslovanska banka d. d., ki jo je zastopal ravnatelj podružnice v Ljubljani (300.000 din). Delež Jugoslovanske banke je bil z odstopno pogodbo dne 28. julija 1938 in izjavo z dne 9. julija 1942 prenesen na Frana Bonača. Ta pa je 4. junija 1941 svoj 75-odstotni delež prenesel na hčerko Hildo, poročeno z mabirskim industrialcem in nemškim državljano Ernestom Ehrlichom. Bonač je zadržal 15-odstotni delež, ki ga je prevzel od nekdanje Jugoslovanske banke. Tako je preprečil, da bi mu nemške oblasti odvzele in prodale tovarno, za katero je bilo na trgu precejšnje zanimanje. Marija Pehani je 6. oktobra 1942 prevzela delež Lie Pothorn in postala 10-odstotna deležnica. Sestega aprila 1945 je Hilda Ehrlich leta 1941 prevzela delež, skladno s predhodnim dogovorom, vrnila očetu. Konec vojne je tako tovarna pričakala v solastništvu očeta Frana Bonača (90 odstotkov) in hčerke Marije Pehani (10 odstotkov). (ZAL LJU 93 spis 46, Deležna knjiga) Zemljiškosposetni list katastrskega urada v Krškem, izdelan 5. februarja 1945, kaže, da medvojni prenos posesti in lastnine v katastru ni bil izpeljan.

¹⁶ Bonačeva tovarna za pridobivanje staničnine na Vidmu pri Krškem, Ljubljana, 26. avgust 1940, tipkopis, 11 numeriranih strani. Elaborat družbe »Celuloza« d. z. o. z. Videm ob Savi je zvezan v mapi iz lepenke; prvi del sestavlja *Casovni in tehnični podatki o gradnji celulozne tovarne na Vidmu pri Krškem*, 16 numeriranih strani, *Tehnični podatki strojne naprave*, 11 numeriranih strani in *Tehnični podatki kalibrirane centrale*, 7 nenumernih strani. Avtor (jih) poglavitj prvga dela ni(-so) znan(-i). Ambrožičevo besedilo, ki je edino datirano, je vpeto ločeno.

¹⁷ ZAC 606, AŠ1, Registracija tovarne celuloze in papirja 1946–1975, dok. št. 7283.

Tovarna celuloze in papirja v Krškem

Brilly, »Celuloza« d. z o. z., Videm-Krško, 1940;
Reprodukcija s fotografije na steklu (dagerotipija).
Original hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana.

Ročno in strojno čiščenje lesa, 1939.
Arhiv Vipap d. d.

Fran Bonač ob zagonu kotla, 1939.
Arhiv Vipap d. d.

Delavka pri izžemalnem stroju
zlaga celulozo, september 1955.
Foto Milan Pogačar.
Hrani Muzej novejšje zgodovine
Slovenije.

Vhod v tovarno, spredaj desno ambulanta,
v ozadju obrata celuloze in energetike,
september 1955.
Foto Milan Pogačar.
Hrani Muzej novejšje zgodovine
Slovenije.

Lužni stolp, fotografiran z dimnika,
24. februar 1938.
Arhiv Vipap d. d.

»... danes največjo in najpopolnejšo tovarno te vrste v Jugoslaviji in še izven naših meja« je Fran Bonač začel graditi leta 1938. Za gradnjo se je odločil, ker je, kot je zapisal v spominih, »hotel postati neodvisen [...] Celuloze je bilo v naši državi premalo. Bele sploh nismo izdelovali. [...] Odločil sem se za tvegano stvar, da zgradim lastno tovarno celuloze. To zamisel sem tudi uresničil in postavil na Vidmu ob Savi pri Krškem lepo, moderno tovarno.« (Bonač 1955: 7)

»Tovarna družbe »Celuloza«, ki je povsem v domačih rokah,¹⁵ ni le izrednega gospodarskega, temveč tudi važnega prosvetnega pomena, ker pospešuje strokovno izobraževanje in družben napredek ljudstva, ki mu nudi priliko, da more lažje izpolnjevati svojo omiko,« je v elaboratu *Bonačeva tovarna za pridobivanje staničnine na Vidmu pri Krškem*¹⁶ zapisal Miroslav Ambrožič.

Bonaču je Ministarstvo trgovine i industrije predhodno dovoljenje za postavitev tovarne izdalo 2. novembra 1937. Dovoljenje je bilo 12. maja 1938 izdano na ime Celuloza, družba z o. z.; 10. avgusta 1938 je bila vpisana v trgovski register C pri Okrajnem sodišču kot trgov. sodišču v Ljubljani. Odločba za obrtno uporabno odobritev in gradbeno uporabno dovoljenje Kraljeve banske uprave Dravske banovine št. VIII. No. 6997/2 je bilo izdana 22. novembra 1939. (Časovni in tehnični podatki...: 1)

Ambrožič je zapisal, da je Bonač »kot glavni poslovodja vsega obrata vodil in odločal v vseh glavnih tehničnih in poslovnih vprašanjih, pri tem pa tudi s svojimi izkustvi in vrlinami največ pripomogel, da se

je tovarna izpeljala tako smoterno, velikopotezno in lično.« (1940: 12)

Z odločbo vlade FLRJ št. 462 z dne 23. oktobra 1946 je bilo na podlagi splošnega Zakona o državnih gospodarskih podjetjih državno podjetje »Celuloza« d. z o. z., Videm ob Savi, preosnovano v novo državno podjetje »Celuloza« Videm ob Savi.¹⁷

Tovarna celuloze in papirja se je v povojnem času večkrat širila, kar je bistveno povečalo obseg njene proizvodnje, večkratno pa se je povečalo tudi število zaposlenih.

Bonač je z odločitvijo, da na Vidmu pri Krškem umesti tovarno celuloze, močno vplival na nadaljnji razvoj mesta ter celotne občine in širšega prostora. Kljub začetnemu odporu v lokalnem okolju, ki se je bal (verjetno predvsem) delavskega gibanja, je industrialec svojo namero udeležil. Med vojno mu je uspelo tovarno ohraniti v (pogojno) slovenskih rokah, po vojni pa se je ta razvijala v državni in družbeni lasti.

Celuloza oz. fabrika, kot imenujejo tovarno domačini, že nekaj let ne proizvaja več snovi, po kateri je dobila ime. A kljub zmanjšanju obsega proizvodnje in števila zaposlenih v zadnjih desetletjih je še vedno pomembna gospodarska družba. Pričujoča razstava je tako poklon njenemu snovalcu in prvemu lastniku, industrialcu Franu Bonaču, kot tudi ljudem, ki so z njim in za njim z znanji in delom prispevali k vzpostavitvi, rasti in več kot osemdesetletnemu delovanju podjetja, ki je danes deluje pod nazivom Vipap Videm Krško d. d..

Zvitki papirja za rez v formatni papir,
september 1955.
Foto Milan Pogačar.
Hrani Muzej novejšje zgodovine
Slovenije.

VIRI IN LITERATURA

Viri:
Arhiv družin Volk in Pehani:
Bonač, Fran, 1955: Ob moji 75-letnici. Podpisan in vezan tipkopis, 13 numeriranih strani z 2 prilogama (na 3 straneh), arhiv družin Pehani in Volk.
Bonač, Fran, 1961: Razvoj tovarne za lepenko in papir na Količevem pri Domžalah. Podpisan in vezan tipkopis, 27 numeriranih strani, arhiv družin Pehani in Volk.
Elaborat družbe »Celuloza« d. z o. z. Videm ob Savi. Tipkopis, prvi del: Časovni in tehnični podatki o gradnji celulozne tovarne na Vidmu pri Krškem, 16 numeriranih strani, Tehnični podatki strojne naprave, 11 numeriranih strani in Tehnični podatki kalorične centrale, 7 nenumeriranih strani; drugi del: Bonačeva tovarna za pridobivanje staničnine na Vidmu pri Krškem, Ljubljana, 26. avgust 1940, 11, nenumeriranih strani, arhiv družine Volk.
Zgodovinski arhiv Ljubljana:
ZAL LJU 93, spis 46.
ZAL LJU 133, spis 244.
ZAL LJU 522, spis 409.

Zgodovinski arhiv Celje:
ZAC 606, Tovarna celuloze in papirja Videm Krško, AŠ1, spis Registracija tovarne celuloze in papirja 1946–1975.
ZAC 606, Tovarna celuloze in papirja Videm Krško, AŠ5.
ZAC 606, Tovarna celuloze in papirja Videm Krško, AŠ23, spis Mesečna in tedenska poročila-obračuni 1941–1945.
ZAC 606, Tovarna celuloze in papirja Videm Krško, AŠ49, Računska knjiga iz leta 1940. Hrani Posavski muzej Brežice.
Periodika:
Ilustrirani Slovenec, tedenska priloga *Slovenca*. L. II, št. 144, 27. junij 1926.
Jugoslovan. L. II, št. 123, 31. maj 1931.
Terenški zapiski:
TZ HR; Pogovori z industrialčevima vnukoma, maj 2021.
Jukič, Anja in Simona Stipič, Terenska raziskava v Krškem, april 2021.
Internetni viri:
Dolničar, Boris, 2017: Z vselejnjom Ljubljana še okrepila svojo trgovsko vlogo. V: *Vzajemnost*, <https://www.vzajemnost.si/clanek/174094/z-vselejnjom-ljubljana-se-okrepila-svojo-trgovinsko-vlogo/> (3. 5. 2021).

Sunčič, Mitja: Bonač, Fran (1880–1966). V: *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/osebna/sbi018900/#novi-slovenski-biografski-leksikon> (20. 5. 2021).
UFI, <https://www.ufi.org/about/ufi-history/> (27. 5. 2021).
Literatura:
Brenčič, Polona, 2013: Fran Bonač (1880–1966), 75 let začetka gradnje tovarne celuloze v Krškem. V: *Almanah Občine Krško*, Pavlovič Peter (ur.), Krško, Zavod Nevidodunum, str. 144–153.
Enciklopedija Slovenije 1, A–Ca: Dermastia Alenka (ur.), Ljubljana, Mladinska knjiga, 1997, 421 s.
Kresal, France, 1994: Slovensko podjetništvo v industriji. V: *Prispevki za novejšjo zgodovino: Podjetništvo na Slovenskem*. Razprave s simpozija v Ljubljani, 19. januarja 1994, Čepič Zdenko (ur.) idr., l. 34, št. 1, Ljubljana, Inštitut za novejšjo zgodovino, str. 57–73.
Lazarevič, Žarko, 2019: Raziskovanje podjetniških elit v slovenskem ekonomskem zgodovinopisju. V: *Stoletje družine Tönnies: Zgodovina in tehniška dediščina*. Lazarevič Žarko, Milanka in Stojan Jakopič (ur.), Ljubljana, Založba ZRC SAZU, str. 113–127.
Medved, Drago, 2017: *Stebri slovenskega gospodarstva: Podjetniške*

družine na Slovenskem do 2. svetovne vojne. Ljubljana, Alma Mater Europaea – Institutum Studiorum Humanitatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 295 s.
Milič, Ljubo, 1975: *Papirnica Količevo 1920–1975*. V: *Tri obletnice papirnice Količevo 1920, 1935, 1950*. Stiplovec Miro in Ljubo Milič (ur.), Papirnica Količevo, str. 79–98.
Naših petdeset let: Videm, celuloza, papir in papirni izdelki Krško [1939–1989]. Obveščevalec, jubilejna številka, Keše, Niko (ur.), Krško, Videm Krško, 1989, 46 s.
Stiplovec, Miro, 1975: Ob štiridesetletnici velike stavke papirniškega delavstva na Količevem. V: *Tri obletnice papirnice Količevo 1920, 1935, 1950*. Stiplovec Miro in Ljubo Milič (ur.), Papirnica Količevo, str. 9–63.
Stipič, Simona, 2016: *Tovarna celuloze in papirja v Krškem*. Muršič, Rajko in Kozorog Miha (mentorja), diplomsko delo, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF UL, tipkopis, 77 s.
Videmski celulozar: Glasilo delovnega kolektiva Tovarne celuloze in papirja »Djuro Salaj«, l. 1, št. 3, 1959.
Vodopivec, Peter, 2010: *Od Pohlinove slovnice do samostajne države: Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana, Modrijan, 558 s.